A PHILOSOPHICAL INTERPRETATION OF NATIONAL CULTURAL REVIVAL: CONTENT, CRITERIA, AND SOCIAL FUNCTIONS

Uzbekova Sadoqat Primovna

Researcher, Tashkent State Transport University

E-mail: uzbekova_sadoqat@tstu.uz

Abstract. This thesis analyzes the philosophical essence of national cultural revival based on the relationship between national identity, historical memory, spiritual values, and contemporary development. The Constitution of the Republic of Uzbekistan, presidential decrees and resolutions concerning the development of national culture, and legal provisions regulating cultural activities are examined in an interconnected manner. Furthermore, the ideas of national renewal, development, and spiritual advancement expressed in the works of Sh.M. Mirziyoyev, A. Erkaev’s views on spirituality and development, and J. Assmann’s concept of cultural memory are employed as theoretical foundations. Based on these sources, the author proposes original criteria for assessing national cultural revival.

Keywords: national culture, cultural revival, national identity, historical memory, spirituality, cultural heritage, freedom of creativity, cultural policy.

MILLIY MADANIY YUKSALISHNING FALSAFIY TALQINI: MAZMUN, MEZON VA IJTIMOIY VAZIFALAR

Uzbekova Sadoqat Primovna
Toshkent davlat transport universiteti tadqiqotchisi
uzbekova_sadoqat@tstu.uz

Annotatsiya. Tezisda milliy madaniy yuksalishning falsafiy mazmuni milliy o‘zlik, tarixiy xotira, ma’naviy qadriyatlar va zamonaviy taraqqiyot munosabati asosida tahlil qilinadi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, milliy madaniyatni rivojlantirishga oid Prezident qarori va farmoni hamda madaniy faoliyatni tartibga soluvchi qonun normalari o‘zaro bog‘liq holda sharhlanadi. Shuningdek, Sh.M. Mirziyoyev asarlaridagi milliy tiklanish, taraqqiyot va ma’naviy yuksalish g‘oyalari, A. Erkaevning ma’naviyat va taraqqiyot haqidagi qarashlari hamda J. Assmannning madaniy xotira konsepsiyasi nazariy asos sifatida qo‘llanadi. Barcha manbalardan kelib chiqib, milliy madaniy yuksalishni baholashning mualliflik mezonlari taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: milliy madaniyat, madaniy yuksalish, milliy o‘zlik, tarixiy xotira, ma’naviyat, madaniy meros, ijod erkinligi, madaniy siyosat.

KIRISH

Madaniyat jamiyatning tarixiy tajribasi, tili, san’ati, urf-odatlari, ma’naviy qadriyatlari va dunyoqarashini o‘zida mujassam etadigan murakkab ijtimoiy hodisadir. Shu bois milliy madaniy yuksalishni faqat madaniyat muassasalari soni yoki o‘tkaziladigan tadbirlar ko‘lami bilan baholash yetarli emas. U, avvalo, jamiyatning o‘z tarixini anglash darajasi, madaniy merosga munosabati, ijodiy salohiyati va ushbu salohiyatni zamonaviy hayotda ro‘yobga chiqarish imkoniyatlarida namoyon bo‘ladi.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 53-moddasi har kimga ilmiy, texnikaviy va badiiy ijod erkinligi hamda madaniyat yutuqlaridan foydalanish huquqini kafolatlaydi, davlatning jamiyat madaniy, ilmiy va texnikaviy rivojlanishi haqida g‘amxo‘rlik qilishini belgilaydi. 61-modda esa fuqarolarning xalq tarixiy, ma’naviy, madaniy, ilmiy va tabiiy merosini asrab-avaylash majburiyatini hamda meros davlat muhofazasida ekanini mustahkamlaydi [1, 53- va 61-moddalar]. Demak, madaniy yuksalish ijod erkinligi, madaniy huquqlardan foydalanish va merosni muhofaza qilishning o‘zaro bog‘liqligida qaralishi lozim.

Tadqiqotning maqsadi — milliy madaniy yuksalish tushunchasining falsafiy mazmunini ochish, uning huquqiy va g‘oyaviy asoslarini o‘zaro bog‘liq holda tahlil qilish hamda jarayonni baholashga doir mualliflik mezonlarini asoslash.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tarixiylik, tizimli va qiyosiy-falsafiy tahlil, normativ-huquqiy hujjatlarni sharhlash hamda ilmiy adabiyotlarni konseptual tahlil qilish usullaridan foydalanildi. Manbalar uch guruhga ajratildi: birinchisi — Konstitutsiya, Prezidentning PQ-4038-son qarori, PF-6000-son Farmoni va O‘RQ-668-son Qonuni; ikkinchisi — Sh.M. Mirziyoyevning «Yangi O‘zbekiston strategiyasi» hamda «Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari» asarlari; uchinchisi — A. Erkaev va J. Assmannning ma’naviyat hamda madaniy xotiraga oid ilmiy qarashlari.

Sh.M. Mirziyoyevning «Yangi O‘zbekiston strategiyasi» asari Yangi O‘zbekiston va Uchinchi Renessans poydevorini barpo etish bilan bog‘liq islohotlarning maqsadi, mazmuni va ustuvor yo‘nalishlarini yoritadi [2]. «Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari» asarining to‘rtinchi jildi esa Prezidentning siyosiy-ijtimoiy hayotdagi muhim voqealar, xalqaro hamkorlik va tarixiy sanalar munosabati bilan so‘zlagan nutq hamda ma’ruzalarini jamlagan [3]. Shu sababli ushbu asarlar tezisda milliy taraqqiyot va ma’naviy yuksalishning siyosiy-g‘oyaviy kontekstini aniqlash uchun qo‘llandi; ulardan tekshirilmagan bevosita iqtibos keltirilmadi.

A. Erkaev ma’naviyatni ijtimoiy ongning e’tiqod va qadriyatlar darajasiga ko‘tarilgan tushunchalari, me’yorlari, ideallari hamda ularning madaniy meros va urf-odatlarda aks etishi bilan bog‘liq murakkab hodisa sifatida izohlaydi [8, 50–51-b.]. Bu yondashuv milliy madaniy

yuksalishni moddiy meros yoki tashkiliy islohotlar bilangina cheklamay, jamiyatning qadriyatlar tizimi va ma’naviy muhitini ham tahlil qilish zarurligini ko‘rsatadi. J. Assmannning «Kültürel Bellek» asarida esa yozuv, eslash amaliyotlari va ramzlar madaniy xotira hamda jamoaviy o‘zlikning davomiyligini ta’minlovchi omillar sifatida o‘rganiladi [7]. Mazkur nazariya tarixiy xotiraning avlodlararo uzatilish mexanizmlarini anglashda metodologik tayanch bo‘ldi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Milliy madaniy yuksalishning birinchi tarkibiy qismi — tarixiy-madaniy merosni anglash, ilmiy o‘rganish va asrab-avaylashdir. Bu vazifa Konstitutsiyaning 61-moddasida umumiy konstitutsiyaviy majburiyat sifatida mustahkamlangan. Uning mazmuni 2018-yil 28-noyabrdagi PQ-4038-son qarorda aniq madaniy siyosat vazifalari bilan to‘ldiriladi. Qaror bilan tasdiqlangan Milliy madaniyatni yanada rivojlantirish konsepsiyasida tarixiy va madaniy merosni saqlash hamda uni yosh avlod tarbiyasida qo‘llash, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni yoshlar ongiga singdirish, etnik-madaniy an’analarni asrash va xalq ijodiyotini qo‘llab-quvvatlash vazifalari belgilangan [4, 2-band]. Bu normalar merosni faqat saqlanadigan tarixiy obyekt sifatida emas, balki ta’lim va tarbiya jarayonida faol qo‘llanadigan ma’naviy resurs sifatida ko‘rishga asos beradi.

PQ-4038-son qaror konsepsiyasida madaniyat sohasiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, innovatsion g‘oya va texnologiyalardan foydalanish, aholining, jumladan, yoshlar hamda nogironligi bo‘lgan shaxslarning madaniy hayotda faol ishtiroki va madaniy xizmatlardan foydalanishdagi tengligini ta’minlash ham vazifa sifatida ko‘rsatilgan [4, 2-band]. Demak, milliy madaniy yuksalishning mazmuni merosni saqlash bilangina cheklanmaydi; u madaniy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini kengaytirish, madaniy hayotda ishtirok etish uchun teng sharoit yaratish va raqamli vositalar yordamida madaniyatni targ‘ib qilishni ham qamrab oladi.

Milliy madaniyatni rivojlantirish konsepsiyasining amaliy yo‘nalishlari 2020-yil 26-maydagi PF-6000-son Farmonda yanada rivojlantirilgan. Farmonning kirish qismida moddiy va nomoddiy madaniy merosni saqlash va targ‘ib etish, xalq og‘zaki ijodiyoti va havaskorlik san’atini ommalashtirish, mamlakatning jahon madaniy makoniga integratsiyalashuvi hamda madaniyat va san’atni innovatsion rivojlantirish masalalari qayd etilgan [5]. Hujjatda muzeylar renovatsiyasi, madaniy meros obyektlari va san’at ashyolarini restavratsiya qilish bo‘yicha milliy maktab, maqom va baxshichilik san’ati festivallari kabi yo‘nalishlar tilga olinadi. Shuningdek, 2021–2025-yillarga mo‘ljallangan maqsadli ko‘rsatkichlar tasdiqlangani madaniy siyosatni vazifalar va natijalar orqali rejalashtirishga qaratilgan institutsional yondashuvni ko‘rsatadi [5, 1-band va ilovalar].

PF-6000-son Farmonning yana bir muhim jihati — ijodkorlarning mehnati va huquqlarini e’tirof etishidir. Hujjatda ijodkorlarni davlat tadbirlariga jamoatchilik asosida jalb qilishga yo‘l qo‘ymaslik, mualliflik huquqlarini himoya qilish palatasini tashkil etish tashabbusini

qo‘llab-quvvatlash hamda xususiy teatrlarda davlat tomonidan xarid qilingan asarlarni sahnalashtirish imkoniyatini kengaytirish kabi choralar belgilangan [5, 3-, 6- va 8-bandlar]. Bular madaniy yuksalishning muhim sharti bo‘lgan ijodiy mehnatni qadrlash, ijodkorning huquqiy manfaatlarini himoya qilish va madaniy mahsulotlar xilma-xilligini ta’minlashga xizmat qiladi.

2021-yil 20-yanvardagi O‘RQ-668-son «Madaniy faoliyat va madaniyat tashkilotlari to‘g‘risida»gi Qonun mazkur siyosatning huquqiy asoslarini mustahkamlaydi. Qonunning 4-moddasida ma’naviy, axloqiy va madaniy qadriyatlarning ustuvorligi, ijodiy faoliyat erkinligi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni hurmat qilish, madaniyatlar xilma-xilligi, madaniyatlararo munosabatlarda teng huquqlilik hamda ta’lim-tarbiyaning tizimliligi va uzluksizligi madaniy faoliyatning asosiy prinsiplari sifatida belgilangan [6, 4-modda]. 5-modda esa tarixiy va madaniy merosni but saqlash, xalq ijodiyotini qo‘llab-quvvatlash, madaniy xizmatlar sifatini yaxshilash, yoshlarning ijodiy salohiyatini ro‘yobga chiqarish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirishni davlat siyosatining yo‘nalishlari sifatida belgilaydi [6, 5-modda].

Mazkur Qonunning 14-moddasida fuqarolarning madaniyat yutuqlaridan foydalanish, jamiyat madaniy hayotida ishtirok etish va kasbiy yoki havaskorlik asosida ijod bilan shug‘ullanish huquqlari ko‘rsatilgan. Shu bilan birga, fuqarolar O‘zbekiston xalqining tarixiy, ma’naviy va madaniy merosini asrash, mamlakatda yashovchi boshqa millat va elatlarning madaniyati, an’analari hamda tilini hurmat qilish majburiyatiga ega [6, 14-modda]. 19-modda esa mamlakatda yashovchi millatlar va elatlarning o‘z madaniyati, urf-odatlari va an’analarini saqlash hamda rivojlantirish huquqini e’tirof etadi [6, 19-modda]. Bu normalar milliy o‘zlikni mustahkamlash boshqa madaniy guruhlarning huquq va madaniy o‘ziga xosligini hurmat qilish bilan birga kechishi kerakligini huquqiy jihatdan asoslaydi.

Sh.M. Mirziyoyevning «Yangi O‘zbekiston strategiyasi» asarida Yangi O‘zbekistonni barpo etish va Uchinchi Renessans poydevorini yaratish mamlakat taraqqiyotining strategik vazifalari sifatida yoritiladi [2]. Ushbu yondashuv milliy madaniy yuksalish uchun ham muhim: tarixiy meros va ma’naviy qadriyatlar zamonaviy ta’lim, ilm-fan, ijodkorlik va ijtimoiy ishtirok bilan bog‘langandagina taraqqiyotning faol omiliga aylanadi. «Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari» asarining to‘rtinchi jildida jamlangan nutq va ma’ruzalar esa milliy rivojlanish, xalq hayot sifati va xalqaro hamkorlik masalalarini siyosiy-ijtimoiy kontekstda ko‘rish imkonini beradi [3]. Bu ikki asar mazmunan bir-birini to‘ldiradi: biri taraqqiyot strategiyasining umumiy yo‘nalishlarini, ikkinchisi esa turli davriy nutq va murojaatlarda ifodalangan ustuvor vazifalarni aks ettiradi.

A. Erkaevning ma’naviyatni qadriyatlar, me’yorlar, ideallar va madaniy meros bilan bog‘liq ijtimoiy muhit sifatida talqin etishi milliy madaniy yuksalishning ichki, ma’naviy o‘lchamini ochib beradi [8, 50–51-b.]. J. Assmannning madaniy xotira konsepsiyasi esa jamoaviy o‘zlikning avlodlararo uzatilishida xotira shakllari, yozuv va ramzlarning ahamiyatini

ko‘rsatadi [7]. Ushbu ikki nazariy yondashuvni birgalikda qo‘llash shuni anglatadiki, milliy madaniyatning davomiyligi bir tomondan qadriyatlar va ma’naviy muhitga, ikkinchi tomondan esa xotirani saqlash va uzatish institutlariga tayanadi. Muzey, arxiv, kutubxona, ta’lim muassasasi, oila va ijodiy jamoalar ana shu davomiylikni ta’minlovchi muhim makonlardir.

Tahlil qilingan manbalar asosida milliy madaniy yuksalishni baholash uchun uchta o‘zaro bog‘liq mezonni taklif etish mumkin.

Birinchi mezon - tarixiy-madaniy merosning saqlanishi, ilmiy o‘rganilishi va yosh avlodga yetkazilishi.

Ikkinchi mezon - aholining, xususan yoshlar va ijtimoiy imkoniyati cheklangan guruhlarning madaniy hayotda ishtirok etishi hamda madaniy xizmatlardan teng foydalanishi.

Uchinchi mezon - ijod erkinligi, ijodkorlar huquqlarining himoyasi va milliy ijodning zamonaviy shakllarda rivojlanishi. Ushbu mezonlar qonun hujjatlarida tasdiqlangan yagona rasmiy indeks emas; ular Konstitutsiya, PQ-4038-son qaror, PF-6000-son Farmon va O‘RQ-668-son Qonunda belgilangan vazifalarni tahlil qilish asosida ishlab chiqilgan mualliflik taklifidir.

XULOSA

Tahlil natijasida milliy madaniy yuksalish tarixiy meros, milliy o‘zlik, ma’naviy qadriyatlar va ijodiy yangilanishning o‘zaro bog‘liq birligi sifatida namoyon bo‘lishi aniqlandi. Konstitutsiyaning 53-va 61-moddalari madaniyat yutuqlaridan foydalanish, ijod erkinligi hamda merosni asrashning konstitutsiyaviy asoslarini belgilaydi. PQ-4038-son qaror tarixiy meros, yoshlar tarbiyasi, ijodiy salohiyat, raqamli texnologiyalar va madaniy tenglikka oid vazifalarni belgilaydi. PF-6000-son Farmon sohani institutsional rivojlantirish, restavratsiya, ijodkorlar huquqi va maqsadli ko‘rsatkichlar orqali amaliy choralarni belgilagan. O‘RQ-668-son Qonun esa madaniy faoliyatning asosiy prinsiplari, fuqarolarning huquq va majburiyatlari hamda davlat siyosatining yo‘nalishlarini huquqiy jihatdan mustahkamlaydi.

Prezident Sh.M. Mirziyoyev asarlaridagi milliy tiklanish, milliy yuksalish va strategik taraqqiyot g‘oyalari, A. Erkaevning ma’naviyat haqidagi qarashlari hamda J. Assmannning madaniy xotira konsepsiyasi ushbu huquqiy asoslarning falsafiy mazmunini chuqurroq anglashga yordam beradi. Shunday qilib, milliy madaniy yuksalishning samaradorligi merosni saqlash bilangina emas, balki madaniy hayotda keng ishtirok, teng imkoniyat, ijod erkinligi va tarixiy xotiraning avlodlararo davomiyligi bilan ham belgilanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. – 2023. – 53-, 61-moddalar. https://lex.uz/docs/-6445145

2. Mirziyoyev, Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021. – 464 b.

3. Mirziyoyev, Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild. – Toshkent:

O‘zbekiston, 2020. –408 b.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 28-noyabrdagi PQ-4038-son «O‘zbekiston Respublikasida milliy madaniyatni yanada rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida»gi qarori. https://lex.uz/mact/-4084926
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 26-maydagi PF-6000-son «Madaniyat va san’at sohasining jamiyat hayotidagi o‘rni va ta’sirini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Farmoni. https://lex.uz/docs/-4829149
6. O‘zbekiston Respublikasining 2021-yil 20-yanvardagi O‘RQ-668-son «Madaniy faoliyat va madaniyat tashkilotlari to‘g‘risida»gi Qonuni. https://lex.uz/acts/-5230682
7. Assmann, J. Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik. – İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.
8. Erkaev, A. Ma’naviyat va taraqqiyot. – Toshkent: Ma’naviyat, 2009. – 480 b.